

Nr 29

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 4 mars 1966 dagtecknad proposition, nr 60, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål,
- 2) lag om ändrad lydelse av 24 kap. 22 och 24 §§ rättegångsbalken,
- 3) lag angående ändrad lydelse av 19 § lagen den 20 december 1946 (nr 804) om införande av nya rättegångsbalken,
- 4) lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 29 juni 1964 (nr 542) om personundersökning i brottmål.

I samband med propositionen har utskottet behandlat fyra i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

de likalydande motionerna I: 697 av herr *Alexanderson* och II: 859 av fru *Gärde Widemar* och herr *Wiklund* ävensom

de likalydande motionerna I: 698 av herrar *Alexanderson* och *Ernulf* och II: 860 av fru *Gärde Widemar* och herr *Wiklund*.

För yrkandena i motionerna samt de skäl motionärerna anfört till stöd därför lämnas redogörelse i det följande.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen framläggs förslag till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, vilken skall ersätta de nuvarande reglerna i sinnessjuklagen om sinnesundersökning i brottmål. Förslaget innefattar huvudsakligen en omredigering av gällande bestämmelser. Den viktigaste sakliga nyheten är att rättspsykiatrisk undersökning skall kunna underlåtas i vissa fall då det är uppenbart att den misstänkte kan beredas sluten psykiatrisk vård. I övrigt föreslås i propositionen följdändringar i rättegångsbalken, lagen om införande av nya rättegångsbalken och lagen om personundersökning i brottmål.

Förslagen

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1) Lag

om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål

Häri genom förordnas som följer.

1 §.

I brottmål äger rätten besluta om undersökning av den misstänktes sinnesbeskaffenhet (rättspsykiatrisk undersökning) enligt denna lag.

Rättspsykiatrisk undersökning utföres av läkare vid rättspsykiatrisk klinik eller station eller av annan läkare som medicinalstyrelsen utser. Medicinalstyrelsen bestämmer undersökningarnas fördelning på kliniker och stationer.

2 §.

Beslut om rättspsykiatrisk undersökning får meddelas, om den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått den och undersökningen kan antagas få betydelse för bestämmande av brottspåföljd eller i annat hänseende för målets avgörande.

Finner rätten att svårare straff än böter ej bör följa på brottet, får rättspsykiatrisk undersökning beslutas endast om särskilda skäl föreligga.

3 §.

Rätten får ej förordna att någon skall överlämnas till sluten psykiatrisk vård utan att rättspsykiatrisk undersökning företagits. Detta gäller dock ej beträffande den som är intagen på sjukhus med stöd av beslut enligt 9 § andra stycket lagen den 1966 (nr 000) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall eller på grund av domstols förordnande eller som är utskriven på försök enligt 19 § samma lag, om det enligt utlåtande av medicinalstyrelsen är uppenbart att fortsatt vård kan beredas honom med stöd av lagen.

4 §.

Beslut om rättspsykiatrisk undersökning skall meddelas så snart det kan ske.

Undersökningen skall utföras med största möjliga skyndsamhet. Skriftligt utlåtande över undersökningen skall avges till rätten inom sex veckor från det beslutet om undersökningen inkom till den klinik eller station till vilken undersökningen hör. Medicinalstyrelsen äger medge anstånd i särskilt fall.

5 §.

Utlåtande över rättspsykiatrisk undersökning skall, om annat ej följer av rättens beslut, innehålla uttalande dels om förutsättningarna för att bereda den misstänkte vård med stöd av lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall, dels om den misstänktes sinnesbeskaffenhet vid gärningens

begående. Anser undersökningsläkaren att den misstänkte på grund av sin sinnesbeskaffenhet bör bli föremål för annan åtgärd än sluten psykiatrisk vård, skall detta anmärkas.

Undersökningsläkaren skall i utlåtandet ange de omständigheter på vilka han grundar sina uttalanden.

6 §.

Om rätten inforrdrar medicinalstyrelsens utlåtande över verkställd rättspsykiatrisk undersökning, skall styrelsen vid behov komplettera undersökningen.

Medicinalstyrelsen skall i sitt utlåtande taga ställning till undersökningsläkarens uttalanden och, om styrelsens mening avviker från undersökningsläkarens, ange skälen härför.

7 §.

Den som är häktad och skall undergå rättspsykiatrisk undersökning skall så snart det lämpligen kan ske överföras till den klinik vid vilken undersökningen skall utföras. Om undersökningen ej skall utföras vid rättspsykiatrisk klinik, skall han i stället förvaras i fångvårdsanstalt eller häkte.

Har misstänkt, som är häktad, för rättspsykiatrisk undersökning förvarats på annan plats än i häkte, skall han återföras till häktet så snart undersökningen avslutats. Är han enligt undersökningsläkarens utlåtande i behov av sluten psykiatrisk vård, skall han i stället förvaras på rättspsykiatrisk klinik.

Har rätten förordnat att någon skall överlämnas till sluten psykiatrisk vård och därvid förklarat att han skall vara häktad, skall han vårdas på rättspsykiatrisk klinik eller psykiatrisk avdelning i kriminalvårdsräjjong till dess han intages på sjukhus enligt 12 § lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall. Han får, även sedan domen i målet vunnit laga kraft, hindras att lämna kliniken eller avdelningen och i övrigt underkastas det tvång som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården eller för att skydda honom själv eller omgivningen.

8 §.

Den som är på fri fot och skall undergå rättspsykiatrisk undersökning är skyldig att inställa sig för undersökningen på tid och plats som undersökningsläkaren bestämmer. Undersökningen bör om möjligt bedrivas på sådant sätt att den misstänkte ej hindras i sin förvärvsverksamhet eller åsamkas annan allvarlig olägenhet.

9 §.

Underlåter misstänkt som är på fri fot att inställa sig till rättspsykiatrisk undersökning eller föreligger annat skäl att antaga att han ej kommer att frivilligt medverka till undersökningen, äger rätten besluta om hans intagning på viss rättspsykiatrisk klinik. I beslutet skall fastställas den längsta tid, högst tre veckor, under vilken den misstänkte får hållas kvar på kliniken. Kan undersökningen ej avslutas inom fastställd tid, äger rätten besluta om fortsatt intagning under ytterligare högst tre veckor.

Den som är intagen på rättspsykiatrisk klinik med stöd av första stycket får hindras att lämna kliniken och i övrigt underkastas det tvång som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med intagningen eller för att skydda honom själv eller omgivningen.

Framställning om intagning på rättspsykiatrisk klinik med stöd av första stycket göres av undersökningsläkaren. Den misstänkte skall beredas tillfälle att yttra sig över framställningen.

10 §.

Polismyndighet skall på begäran av undersökningsläkaren lämna handräckning om misstänkt, som är på fri fot, icke ställer sig till förfogande för rättspsykiatrisk undersökning som han skall undergå.

11 §.

Talan mot beslut, varigenom rätten med stöd av 9 § första stycket förordnat att någon skall vara intagen för undersökning på rättspsykiatrisk klinik, föres särskilt.

Beslut som rätten meddelat med stöd av denna lag länder omedelbart till efterrättelse. Beträffande beslut enligt 9 § första stycket gäller detta dock endast om beslutet innefattar förordnande om fortsatt intagning för undersökning på rättspsykiatrisk klinik.

12 §.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1967.

Vid tillämpning av 3 § jämställs den som är kvarhållen på sinnessjukhus efter prövning enligt 12 § sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321) med den som är intagen med stöd av beslut enligt 9 § andra stycket lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall och den som utskrivits på försök enligt 19 § sinnessjuklagen med den som utskrivits på försök enligt 19 § lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall.

Är någon, som ej är häktad vid lagens ikraftträdande, intagen på sinnessjukhus eller sinnessjukavdelning vid fångvården på grund av dom, som ej vunnit laga kraft, äga till dess så sker bestämmelserna i 47 § 1 och 2 sinnessjuklagen tillämpning på honom. Bestämmelsen i 47 § 1 tredje stycket nämnda lag om sinnessjuknämnden gäller därvid psykiatriska nämnden.

Har rätten med stöd av bestämmelse som gällde före lagens ikraftträdande förordnat om intagning av misstänkt på sinnessjukhus för undersökning, får den misstänkte ej på grund av detta förordnande kvarhållas på sjukhuset längre tid än tre veckor från ikraftträdandet. Kan undersökningen ej avslutas inom denna tid, får beslut om intagning för undersökning meddelas enligt 9 § denna lag, dock ej för längre tid än sammanlagt tre veckor. Sådant beslut länder omedelbart till efterrättelse.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till bestämmelse som ersatts genom bestämmelse i denna lag, skall den nya bestämmelsen tillämpas.

2) Lag**om ändrad lydelse av 24 kap. 22 och 24 §§ rättegångsbalken**

Härigenom förordnas, att 24 kap. 22 och 24 §§ rättegångsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

24 kap.

22 §.

Den som _____ till militärhäkte.

Finnes det _____ utom häktet.

Om förvaring av häktad som undergår eller undergått rättspsykiatrisk undersökning gälla särskilda bestämmelser.

24 §.

Om *förvaring* av anhållen eller häktad så ock om ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktad är särskilt stadgat.

Om *behandling* av anhållen eller häktad så ock om ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktad är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1967.

3) Lag

**angående ändrad lydelse av 19 § lagen den 20 december 1946 (nr 804)
om införande av nya rättegångsbalken**

Härigenom förordnas, att 19 § lagen den 20 december 1946 om införande av nya rättegångsbalken² skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

19 §.

Har någon genom dom, som må verkställas, ehuru den icke äger laga kraft, dömts till straff eller annan påföljd för brott och är han för sådan verkställighet intagen i fängvårdsanstalt, skall han vid fullföljd av talan i målet anses som häktad för brottet. *Vad nu sagts gälla ock, om rätten överlämnat någon till vård*

Har någon genom dom, som må verkställas, ehuru den icke äger laga kraft, dömts till straff eller annan påföljd för brott och är han för sådan verkställighet intagen i fängvårdsanstalt, skall han vid fullföljd av talan i målet anses som häktad för brottet.

¹ Senaste lydelse av 24 kap. 22 § se 1948:453.
Senaste lydelse av 19 § se 1964:546.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

enligt sinnessjuklagen och den dömden på grund av domen är intagen å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning vid fångvården.

Vad i _____ av statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1967. Beträffande den som på grund av dom som meddelats före nämnda dag är intagen på sinnessjukhus eller sinnessjukavdelning vid fångvården äga äldre bestämmelser alltjämt tillämpning.

4) Lag

angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 29 juni 1964 (nr 542) om personundersökning i brottmål

Härigenom förordnas, att 7 § lagen den 29 juni 1964 om personundersökning i brottmål skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7 §.

Rätten må, _____ av Konungen.

Om *sinnesundersökning* ej verkstälts, skall läkarintyg som sägs i första stycket inhämtas från psykiater, innan någon dömes till internering eller överlämnas till öppen psykiatrisk vård eller någon som ej fyllt aderton år dömes till ungdomsfängelse.

Om *rättspsykiatrisk undersökning* ej verkstälts, skall läkarintyg som sägs i första stycket inhämtas från psykiater, innan någon dömes till internering eller överlämnas till öppen psykiatrisk vård eller någon som ej fyllt aderton år dömes till ungdomsfängelse.

Misstänkt som _____ hans inställande.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1967.

Motionsyrkandena

I de likalydande motionerna *I: 697* och *II: 859* hemställas

1. att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 60 måtte besluta att rättens beslut om företagande av rättspsykiatrisk undersökning skall kunna överklagas särskilt, samt

2. att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig lagtext.

I de likalydande motionerna *I: 698* och *II: 860* hemställas

I. att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 60 måtte besluta

1. att i lagen om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål införes en bestämmelse av innebörd, att, om beslut om dylik undersökning meddelats sedan målet förekommit till huvudförhandling, erfordras ej vid ny huvudförhandling att tidigare upptagen bevisning ånyo upptages, såframt ej särskilda skäl därtill äro,

2. att rätten utan rättspsykiatrisk undersökning i målet skall äga förordna om överlämnande till sluten psykiatrisk vård även av den som — i annat fall än som avses i propositionen — tidigare undergått rättspsykiatrisk undersökning, om det enligt utlåtande av medicinalstyrelsen är uppenbart att fortsatt vård kan beredas honom med stöd av lagen;

II. att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig lagtext, varvid bör tillses att den föreslagna 3 § i lag om rättspsykiatrisk undersökning ges en tydligare utformning, på sätt i motionen anförts.

Beträffande motiveringen till motionerna får utskottet hänvisa till redogörelsen nedan.

Inledning

Mentalsjukvårdslagstiftningen står inför en genomgripande reform. De väsentliga nyheterna på området har redovisats av chefen för socialdepartementet i samband med remiss till lagrådet den 3 december 1965 av bl. a. ett förslag till lag om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall. Denna lag skall enligt förslaget träda i kraft den 1 januari 1967, då sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321; ändrad senast 1964:545) skall upphöra att gälla. Den är emellertid inte någon fullständig motsvarighet till sinnessjuklagen. Sålunda innehåller den till skillnad från sinnessjuklagen inga bestämmelser om sinnesundersökning i brottmål. Vid remissen till lagrådet förutskickades att detta ämne skulle komma att behandlas i en särskild lag, som skulle kunna träda i kraft samtidigt med den nya vårdlagen.

I överensstämmelse härmed har inom justitiedepartementet utarbetats förslag till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål. I lagtekniskt hänseende skiljer sig detta förslag avsevärt från nu gällande bestämmelser. De sakliga nyheterna är emellertid få och av begränsad räckvidd och i det väsentliga är förslaget en omredigering av nu gällande bestämmelser. Lagförslaget knyter an till den nya organisation för det rättspsykiatriska undersökningsväsendet som riksdagen i princip beslöt år 1961 (prop. nr 185, L¹U 49, rskr 398).

I samband med förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål har även utarbetats förslag till vissa följdändringar i annan lagstiftning.

Nuvarande ordning

Psykiskt abnorma lagöverträdare kan numera liksom andra ådömas brottspåföljd. Den påföljd som i första hand kommer i fråga är överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen. Böter och skyddstillsyn kan även användas, däremot inte t. ex. fängelse, ungdomsfängelse eller internering.

Av allmänna straffprocessuella regler följer att domstolen i varje brottmål skall skaffa sig den utredning som behövs för att domstolen skall kunna träffa ett riktigt påföljdsval. Ett hjälpmedel härvidlag är personundersökning enligt lagen den 29 juni 1964 (nr 542) om personundersökning i brottmål. Ett annat är sinnesundersökning. De viktigaste bestämmelserna om sinnesundersökning finns i 6 kap. sinnessjuklagen.

Som underlag för ett förordnande om överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen skall alltid finnas en sinnesundersökning beträffande den misstänkte. I övrigt gäller att sinnesundersökning skall företas när särskild utredning om den misstänktes sinnesbeskaffenhet är av betydelse för bestämmande av brottspåföljd eller i annat hänseende för målets avgörande. Vissa generella begränsningar är emellertid föreskrivna. Dels får beslut om sinnesundersökning inte meddelas annat än om den misstänkte erkänt eller övertygande bevisning förebragts att han begått gärningen. Dels får, när det gäller ett brott som inte förskyller svårare straff än böter, sinnesundersökning anlitas endast om det finns särskilda skäl för en så ingripande åtgärd.

Sinnesundersökning utförs i olika ordning beroende på om den misstänkte är häktad eller på fri fot. Häktade undersöks i allmänhet vid fångvårdens sinnessjukavdelningar och misstänkta som är på fri fot på mentalsjukhus. I anslutning härtill är det rättspsykiatriska undersökningsväsendet organiserat efter en tudelningsprincip med kriminalvårdsstyrelsen som chefsmyndighet för den del av undersökningsväsendet som är avsedd för häktade och medicinalstyrelsen som chefsmyndighet för den del som skall ta emot det övriga klientelet.

Huvudgrunderna i lagförslaget om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Kling*, beträffande *förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål* följande.

Som jag inledningsvis antytt förestår reformer som berör både mentalsjukvården i stort och det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Huvudmannskapet för mentalsjukvården kommer fr. o. m. den 1 januari 1967 att överföras från staten till landstingen. Det rättspsykiatriska undersök-

ningsväsendet skall enligt 1961 års principbeslut få en enhetlig organisation med medicinalstyrelsen som enda chefsmyndighet. I fullt utbyggt skick kommer den nya organisationen att omfatta fem rättspsykiatriska kliniker, förlagda till städer med medicinska lärosäten, och lika många rättspsykiatriska stationer. Klinikerna är avsedda både för häktade och andra medan stationerna i regel skall ta emot enbart misstänkta som är på fri fot. Det kommer att dröja ännu några år innan målet för 1961 års reformbeslut är uppnått, men i administrativt hänseende bör den nya enhetliga organisationen börja fungera samtidigt som landstingen övertar ansvaret för mentalsjukvården.

Det förslag till lag om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall, som nyligen remitterats till lagrådet, bryter med hittills tillämpade principer för den slutna mentalsjukvården. De som frivilligt söker sig till sjukhus för att få vård för psykiska sjukdomar skall i fortsättningen inte kunna hållas kvar på sjukhuset mot sin vilja. Den föreslagna vårdlagen upptar i enlighet härmed endast bestämmelser om vård av psykiskt sjuka som intas på ansökan av annan eller på grund av domstols förordnande i brottmål. Mentalsjukhusen skall inte längre vara föremål för någon rättslig särreglering, och själva begreppet mentalsjukhus utmönstras ur lagstiftningen.

Med anledning av nya regler i brottsbalken om den straffrättsliga behandlingen av psykiskt abnorma lagöverträdare beslöts vid 1964 års riksdag vissa ändringar i sinnessjuklagen (prop. nr 90, L¹U 30, rskr 292). Därvid uttalades att institutet sinnesundersökning i brottmål borde brytas ut ur mentalsjukvårdslagstiftningen och regleras i en särskild lag. Det erinrades också om en i annat sammanhang framförd tanke att man borde sammanföra instituten sinnesundersökning och personundersökning i en gemensam lag.

I överensstämmelse med vad sålunda förutsattes under förberedelsearbetet för brottsbalkens ikraftträdande har de viktigaste bestämmelserna om sinnesundersökning i det förslag, som jag nu närmast skall redogöra för, samlats i en särskild lag med benämningen lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål. Uppslaget med en gemensam lag för olika slag av undersökningar beträffande den misstänkte och hans personliga förhållanden leder, efter vad jag har funnit vid en närmare prövning, inte till några väsentliga lagtekniska eller andra fördelar och det har därför inte fullföljts.

En väsentlig skillnad mellan sinnessjuklagens bestämmelser om sinnesundersökning i brottmål och förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål är att förslaget i stort sett inte innehåller några administrativa bestämmelser utöver ett bemyndigande för medicinalstyrelsen att bestämma fördelningen av rättspsykiatriska undersökningar på kliniker och stationer. Det hör anförts åt Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer att utfärda behövliga föreskrifter om det närmare förandet vid rättspsykiatrisk undersökning.

Vid bedömning av vad som bör stå i själva lagen och vad som bör regleras genom tillämpningsföreskrifter har den principen följts, att i lagen bör införas endast sådana stadganden som är av betydelse för den enskildes rättssäkerhet. I den föreslagna lagtexten har sålunda fastslagits under vilka förutsättningar rättspsykiatrisk undersökning får företas, när sådan undersökning är obligatorisk, hur häktade som är eller varit föremål för rättspsykiatrisk undersökning bör förvaras och i vilka fall en misstänkt som är på fri fot får intas och kvarhållas på klinik för rättspsykiatrisk undersökning. Vidare innehåller lagförslaget bl. a. vissa processuella bestämmelser.

Den viktigaste sakliga nyheten är en försiktig utvidgning av nu gällande undantag från kravet att rättspsykiatrisk undersökning skall ha ägt rum innan domstolen förordnar om överlämnande till slutna psykiatrisk vård. I denna del bygger lagförslaget på en skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 april 1965 från riksdagens justitieombudsman. Över skrivelsen har yttranden avgetts av riksåklagaren, hovrätten för Nedre Norrland, kriminalvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen, Sveriges advokatsamfund och Rättspsykiatriska föreningen. Till medicinalstyrelsens yttrande har fogats utlåtanden från vissa styrelsen underställda organ.

En annan nyhet i lagförslaget är att en tidsgräns satts för kvarhållande av misstänkt som tvångsintas på klinik för rättspsykiatrisk undersökning. En liknande begränsning har tidigare varit aktuell och har föreslagits både av strafflagberedningen i ett betänkande från år 1942 (SOU 1942: 59) och av kommittén för det rättspsykiatriska undersökningsväsendet i ett betänkande från år 1959 (SOU 1959: 20).

I formellt hänseende har förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål anpassats till den terminologi som används i det till lagrådet remitterade förslaget till lag om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall.

Beträffande departementschefens uttalande i övrigt får utskottet, i den mån uttalandena icke återgives nedan, hänvisa till propositionen.

3 § i förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål

Beträffande de nu gällande bestämmelserna om när rättspsykiatrisk undersökning skall företagas, som återfinnes i 41 § första stycket sinnessjuklagen, samt skrivelse från justitieombudsmannen om viss lagändring i ämnet ävensom remissyttrandena över skrivelsen får utskottet hänvisa till redogörelsen på s. 11 och 12 i propositionen.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde departementschefen beträffande 3 § följande.

Bestämmelserna i sinnessjuklagen om sinnesundersökning som grundval för domstols förordnande om överlämnande till sluten vård fick sin nuvarande lydelse år 1964. Beträffande möjligheten att i ett aktuellt mål bygga på en sinnesundersökning som verkställdes i ett tidigare mål uttalades i det sammanhanget att denna möjlighet är avsedd att användas endast när vårdbehov har konstaterats i den tidigare undersökningen och sådant behov alltså uppenbarligen föreligger (prop. nr 90 s. 71).

Den uppmjukning av kravet på sinnesundersökning som justitieombudsmannen nu har förordnat tar sikte både på fall då en äldre sinnesundersökning föreligger och på fall då den misstänkte aldrig varit föremål för någon sådan undersökning. I likhet med remissinstanserna har jag förståelse för de i skrivelsen framförda önskemålen och jag är väl medveten om det angelägna i att sörja för att det rättspsykiatriska undersökningsväsendets knapphändiga resurser tillvaratas på bästa sätt. Enighet torde emellertid råda om att rationaliseringssträvandena på detta område inte får gå ut över rättssäkerheten. Överlämnande till sluten psykiatrisk vård på grund av förordnande av domstol innebär att vederbörande tas in på sjukhus och kan kvarhållas där kortare eller längre tid. Det är ett allvarligt ingrepp i den personliga integriteten som måste föregås av omsorgsfull utredning och samvetsgrann prövning (jfr uttalanden under förarbetena till brottsbalken i prop. 1962: 10 del C s. 602).

Utifrån dessa synpunkter förefaller det mig vanskligt att efterge kravet på rättspsykiatrisk undersökning i sådana fall då den misstänkte har varit intagen på mentalsjukhus men blivit slutligt utskriven därifrån. Utskrivningen bör, som hovrätten för Nedre Norrland har framhållit, kunna tas till intäkt för att den misstänkte är frisk eller i varje fall så förbättrad att han inte behöver vård. Det är då naturligt att kräva att rättspsykiatrisk undersökning skall företas innan domstolen får förordna om en åtgärd som innebär att han på nytt skall tas in på sjukhus för sluten vård. En annan sak är att en rättspsykiatrisk undersökning, som gäller en misstänkt som för kort tid sedan vårdats på mentalsjukhus, ofta bör kunna begränsas till sin omfattning. Att sådana möjligheter till tidsbesparing och hushållning med resurserna bör tillvaratas är självklart.

Beträffande den som utan eget samtycke är intagen på mentalsjukhus medan målet är anhängigt ligger saken annorlunda till. Det förhållandet att en misstänkt är intagen på sjukhus för sluten psykiatrisk vård utgör i och för sig ett kriterium på att han är i behov av sådan vård. Detta gäller även om han skulle vara försöksutskriven men ej slutligt utskriven från sjukhuset.

Rättssäkerhetssynpunkterna torde bli tillgodosedda i full utsträckning om man för hithörande fall föreskriver att rättspsykiatrisk undersökning får underlåtas endast om medicinalstyrelsen hörts och funnit det uppenbart att den misstänkte fortfarande är i behov av sluten psykiatrisk vård.

Om domstolen förordnar att misstänkt, som ännu inte är utskriven från sjukhuset, skall överlämnas till sluten psykiatrisk vård innebär detta inte ett lika kännbart ingrepp i den personliga integriteten som annars vanligen är fallet. Det praktiska resultatet av förordnandet blir för hans del i regel endast att han blir underkastad särskilda bestämmelser om utskrivning från sjukhuset och om tillstånd att vistas på egen hand utanför sjukhusområdet.

Bestämmelserna i denna paragraf har utformats i överensstämmelse med de synpunkter jag här anfört. Som huvudregel gäller sålunda alltså att rättspsykiatrisk undersökning skall företas i det aktuella målet. Undantaget omfattar både fall då det finns äldre undersökning tillgänglig och fall då den misstänkte aldrig tidigare varit föremål för rättspsykiatrisk undersökning.

Motionerna I: 698 och II: 860

Såsom framgår av den tidigare redogörelsen för motionsyrkandena har i motionerna I: 698 och II: 860 gjorts hemställan om vissa ändringar i förevarande paragraf. Till stöd för sitt yrkande anför motionärerna följande.

I 3 § i den nya lagen om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål anges de fall där rätten får förordna om överlämnande till sluten psykiatrisk vård utan att rättspsykiatrisk undersökning företagits. Det är emellertid ej klart utsagt om endast sådan undersökning som företagits i det aktuella målet avses. Enligt den föreslagna lydelsen skall domstol åga rätt till detta beträffande den som redan är intagen på sjukhus med stöd av 9 § andra st. lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall eller på grund av domstols förordnande eller som är utskriven på försök enligt 19 § samma lag om det enligt utlåtande av medicinalstyrelsen är uppenbart att fortsatt vård kan beredas honom med stöd av lagen. Lagtexten är emellertid så till vida otydlig, som det ej är klart om medicinalstyrelsens yttrande fordras endast beträffande försöksutskrivna eller i samtliga fall. Förslaget anges vara en viss utvidgning av gällande regler och har föranletts av en skrivelse från justitieombudsmannen, som förordat att lagen skulle ändras så att rättspsykiatrisk undersökning skall kunna underlåtas i vissa fall, då den misstänkte i annat sammanhang är eller varit intagen för sluten psykiatrisk vård. Genom de föreslagna bestämmelserna uteslutes emellertid — om, såsom sannolikt är avsett, endast undersökning i målet avses — den nuvarande möjligheten att grunda ett överlämnande till sluten psykiatrisk vård på tidigare psykiatrisk undersökning jämte kompletterande utredning. Enligt vår mening bör denna möjlighet bibehållas. De rättspsykiatriska undersökningsresurserna i vårt land är f. n. hårt ansträngda. Det måste därför ses som angeläget att man — där så ske kan utan fara för rättssäkerheten —

undviker att i onödan ytterligare anstränga dessa resurser. Skäligen rättssäkerhetsgaranti erhålles genom föreskriften att medicinalstyrelsen skall verkställa prövning.

Under alla omständigheter bör lagtexten ändras i de delar där den enligt vad ovan påpekats är otydlig. Ett elementärt krav i samband med lagstiftning måste vara att man eftersträvar att göra lagtexten så tydlig att man i möjligaste mån skall kunna förstå lagens innebörd genom att läsa lagtexten.

Frågan om förnyad bevisupptagning vid ny huvudförhandling

Departementschefen

Vid lagrådsremissen uttalade departementschefen i denna fråga följande.

En fråga som har tilldragit sig särskild uppmärksamhet under arbetet på följdlagstiftningen är huruvida det i rättegångsbalken bör införas någon bestämmelse motsvarande 41 a § tredje stycket sinnessjuklagen. Enligt detta stadgande fordras ej, när beslut om sinnesundersökning meddelats sedan målet förekommit vid huvudförhandling, att tidigare upptagen bevisning upptas på nytt vid ny huvudförhandling såvida inte särskilda skäl föreligger.

I 46 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken finns en generell bestämmelse att bevis som upptagits vid tidigare handläggning skall upptas vid ny huvudförhandling om det finnes vara av betydelse i målet och hinder här emot inte föreligger. Redan under förarbetena till rättegångsbalkens följdförfattningar ifrågasattes om man inte kunde nöja sig med denna generella bestämmelse även för sinnesundersökningsfallen (se SOU 1944: 10 s. 396 och prop. 1945: 239 s. 115). En tvekan var naturlig i det läget, då man ännu inte hade någon erfarenhet av rättegångsbalkens tillämpning. Med den erfarenhet som numera har vunnits torde det vara uppenbart att särbestämmelsen i 41 a § tredje stycket sinnessjuklagen inte är nödvändig. Då denna bestämmelse nu slopas utan att det samtidigt görs någon jämkning i rättegångsbalkens regler om upptagande av bevisning vid ny huvudförhandling, är alltså någon ändring inte åsyftad i domstolarnas praxis i fråga om bevisupptagningen vid ny huvudförhandling i mål där rättspsykiatrisk undersökning har företagits.

Motionerna I: 698 och II: 860

I förevarande motioner anföres i denna del — efter en redogörelse för gällande rätt och departementschefens ställningstagande — följande.

Det kan ifrågasättas om föreskrifterna i 46 kap. 13 § andra st. rättegångsbalken kan tillämpas så, att de täcker de nuvarande enligt sinnessjuklagen förefintliga och i avsevärd utsträckning utnyttjade möjligheterna att underlåta att uppta tidigare upptagen bevisning vid ny huvudförhandling. Rätte-

gångsbalkens regler uppställer strängare krav, och anvisningar rörande tolkningen av dessa kan inte gärna göras i samband med nu förevarande lagstiftning. Visserligen kan anföras att processuella regler av detta slag bör höra hemma i rättegångsbalken och icke i speciallagstiftning. Å andra sidan kan anföras att en processuell regel redan finns i den nu gällande sinnessjuklagen, varför den utan olägenhet torde kunna överflyttas till den nya lagen. Enligt vår mening bör därför en uttrycklig bestämmelse av samma innebörd som den nuvarande regeln i 41 a § tredje stycket tas in i lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål.

Talan mot beslut om rättspsykiatrisk undersökning

Gällande rätt

Beslut om sinnesundersökning utgör enligt rättegångsbalkens terminologi icke ett slutligt beslut utan ett beslut under rättegången. I fråga om fullföljd av talan mot sådant beslut meddelat av underrätt finnes bestämmelser i 49 kap. rättegångsbalken. Av dessa bestämmelser framgår, att sådan talan i vissa fall skall föras särskilt (3—6 §§) och eljest må föras allenast i samband med talan mot dom eller slutligt beslut (8 §). Beslut om sinnesundersökning återfinnes ej bland de i 3 och 4 §§ i kapitlet uppräknade fall, där särskild besvärstalan mot beslut under rättegången är tillåten. Ej heller innehåller sinnessjuklagen någon regel om särskild besvärstalan mot beslut om sinnesundersökning. Emellertid äger part, som menar att hans mål onödigt uppehålles genom beslut av underrätt, med stöd av 49 kap. 6 § rättegångsbalken, föra särskild talan mot beslutet genom besvär och på denna grund kan alltså beslut om sinnesundersökning överklagas. Jämlikt 54 kap. 8 § rättegångsbalken får talan ej föras mot hovrätts beslut i dit fullföljd fråga angående onödigt uppskov.

Utskottet får i detta sammanhang vidare hänvisa till de uttalanden i ämnet, som justitieombudsmannen gjort i ett hos honom anhängigt ärende (JO 1963 s. 64—71).

Motionerna I: 697 och II: 859

I motionerna erinras om att enligt 11 § i förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål talan får föras särskilt mot beslut angående tvångsintagning för undersökning av den som befinner sig på fri fot men att sådan talan däremot icke är tillåten beträffande beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Till stöd för sin hemställan att jämväl sådant beslut skall kunna överklagas särskilt anföres i motionerna följande.

Det måste från rättssäkerhetssynpunkt betraktas såsom anmärkningsvärt att ett för en misstänkt så pass omfattande ingrepp som beslut om rättspsy-

kiatrisk undersökning inte kan överklagas särskilt. I praktiken innebär ett sådant beslut ofta — i varje fall för närvarande på grund av den stora belastningen på de rättspsykiatriska klinikerna — att målet fördröjs med omkring ett halvår.

De föreslagna bestämmelserna är till sitt innehåll övertagna från nu gällande sinnessjuklag. Enligt nu gällande regler kan klagan endast föras under åberopande av onödigt dröjsmål. Enligt min mening är detta en otillfredsställande halvmesyr, varför det nu i samband med den nya lagstiftningen är lämpligt att ändra reglerna så att även beslut om rättspsykiatrisk undersökning får överklagas särskilt.

Lagrådet

Lagrådet har lämnat de framlagda lagförslagen utan erinran.

Utskottet

I samband med den genomgripande reform som förestår inom mental-sjukvården har i en nyligen avlämnad proposition framlagts förslag till lag om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall. Till skillnad från gällande sinnessjuklag innehåller lagförslaget ej några bestämmelser om sinnesundersökning i brottmål. I förevarande proposition, nr 60, framlägges därför förslag till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål avsedd att ersätta sinnessjuklagens regler därom. De sakliga nyheterna är få och av begränsad räckvidd och i huvudsak är förslaget en omredigering av vad som nu gäller. I lagtekniskt hänseende däremot skiljer sig förslaget avsevärt från sinnessjuklagens bestämmelser. En väsentlig skillnad är sålunda att förslaget i stort sett inte innehåller några administrativa bestämmelser. Förslaget upptar i princip endast sådana stadganden som är av betydelse för den enskildes rättssäkerhet och vidare vissa processuellt viktiga bestämmelser. I anslutning till den terminologi som begagnas i förslaget till lag om sluten psykiatrisk vård i vissa fall föreslås att begreppet sinnesundersökning skall utbytas mot rättspsykiatrisk undersökning.

Propositionens förslag om när rättspsykiatrisk undersökning skall äga rum har inom utskottet särskilt uppmärksamrats. Enligt huvudregeln i 3 § skall, såsom för närvarande, gälla att rätten ej får förordna om överlämnande till sluten psykiatrisk vård utan att rättspsykiatrisk undersökning företagits. En viktig saklig nyhet är däremot den föreslagna bestämmelsen om när sådan undersökning må underlåtas. Enligt sinnessjuklagen äger rätten förordna om överlämnande till sluten psykiatrisk vård utan undersökning, om den misstänkte undersökts i annat mål och det är uppenbart att ny undersökning är obehövlig. I propositionen föreslås

i stället att rättspsykiatrisk undersökning må underlåtas beträffande den som är intagen på sjukhus med stöd av beslut enligt 9 § andra stycket lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall eller på grund av domstols förordnande eller som är utskrivnen på försök enligt 19 § samma lag, om det enligt utlåtande av medicinalstyrelsen är uppenbart att fortsatt vård kan beredas honom med stöd av lagen. I de likalydande motionerna I: 698 och II: 860 framhålles att genom de sålunda föreslagna bestämmelserna uteslutes den nuvarande möjligheten att grunda ett överlämnande till sluten psykiatrisk vård på tidigare psykiatrisk undersökning jämte kompletterande utredning. Enligt motionärerna bör denna möjlighet bibehållas med hänsyn till angelägenheten av att icke i onödan ytterligare anstränga de rättspsykiatriska undersökningsresurserna. Skälig rättssäkerhetsgaranti erhålles enligt motionärerna i nu åsyftade fall genom medicinalstyrelsens prövning av ärendet. I motionerna anföres vidare att 3 § i två avseenden fått en otydlig utformning. Sålunda bör enligt motionärerna uttryckligen angivas att det avses att rättspsykiatrisk undersökning enligt huvudregeln skall ha företagits i det aktuella målet. Vidare anser motionärerna det icke framgå av lagrummet om, då rättspsykiatrisk undersökning får underlåtas, medicinalstyrelsens yttrande erfordras i samtliga angivna fall eller endast beträffande försöksutskrivna.

Utskottet kan icke ansluta sig till motionärernas uppfattning att det föreslagna stadgandet om möjlighet att underlåta rättspsykiatrisk undersökning skulle innebära någon inskränkning av vad som enligt sennesjuklagen kan anses tillåtet. Ett genomförande av propositionens förslag medför i stället att detta område något utvidgas utan att kravet på rättssäkerhet efterges. Utskottet är för sin del icke berett att förorda en ytterligare utvidgning utan finner den i propositionen gjorda gränsdragningen riktig. En vidare möjlighet att ej företa undersökning före överlämnande till vård skulle nämligen stå i mindre god överensstämmelse med de föreslagna skärpta förutsättningarna för intagning enligt lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall. Utskottet delar emellertid motionärernas åsikt att det rättspsykiatriska undersökningsväsendet icke bör ansträngas mer än nödvändigt. Då den misstänkte nyligen varit intagen på mentalsjukhus, bör därför undersökningens omfattning självfallet ofta kunna begränsas. Vad därefter angår de av motionärerna framförda redaktionella anmärkningarna gör utskottet följande bedömning. Lydelsen av 3 § jämfört med 1 och 2 §§ ger vid handen att enligt huvudregeln avses att rättspsykiatrisk undersökning skall företas i det aktuella målet. Att särskilt angiva detta synes därför överflödigt. Av rättssäkerhetsskäl måste vidare medicinalstyrelsens utlåtande inhämtas i samtliga fall då förordnande om sluten psykiatrisk vård meddelas utan att undersökning företagits i målet. Detta framgår av den föreslagna lagtexten och utskottet anser därför ej heller i detta avseende någon omredigering erforderlig. Ut-

skottet vill också i sammanhanget framhålla att stadgandets utformning godtagits av lagrådet.

Enligt bestämmelse i sinnessjuklagen erfordras ej, när beslut om sinnesundersökning meddelats sedan målet förekommit vid huvudförhandling, att bevisning åter upptas vid den nya huvudförhandlingen, såvida icke särskilda skäl föreligger. Någon motsvarighet till detta stadgande återfinnes icke i propositionen. Departementschefen har nämligen ansett att den generella bestämmelsen i 46 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken är tillfyllest. Enligt detta stadgande skall bevis, som upptagits vid tidigare handläggning, upptas ånyo, om det finnes vara av betydelse i målet och hinder häremot inte föreligger. I nyssnämnda motionspar ifrågasättes om denna föreskrift kan tillämpas så, att den täcker den i sinnessjuklagen anvisade och i avsevärd utsträckning utnyttjade möjligheten att underlåta upptagning av tidigare förebragd bevisning. Motionärerna anser att rättegångsbalkens regel uppställer strängare krav i detta hänseende och att anvisningar rörande tolkningen av denna inte kan göras i samband med nu förevarande lagstiftning. Det föreslås därför en uttrycklig bestämmelse av samma innebörd som regeln i sinnessjuklagen. I likhet med motionärerna anser utskottet att någon inskränkning icke bör ske av de nuvarande möjligheterna att underlåta förnyad bevisupptagning. Enligt utskottets mening behöver ej heller befaras att propositionens genomförande kommer att inverka på rådande rättsläge och i propositionen understrykes också att någon ändring ej är åsyftad i domstolarnas praxis på området. Med den erfarenhet som numera vunnits av tillämpningen av ifrågavarande bestämmelse i rättegångsbalken torde det nämligen, såsom departementschefen uttalat, vara uppenbart att bestämmelsen i sinnessjuklagen inte längre är nödvändig. Även i denna del har propositionen godtagits av lagrådet och utskottet får avstyrka bifall till motionerna, såvitt nu är i fråga.

I de likalydande motionerna I: 697 och II: 859 aktualiseras frågan om möjligheten att besvära sig över beslut om rättspsykiatrisk undersökning. I lagförslaget finnes liksom i sinnessjuklagen icke någon bestämmelse rörande talan mot sådant beslut. Motionärerna anser det ur rättssäkerhetsynpunkt anmärkningsvärt att ett för den misstänkte så ingripande beslut inte kan överklagas särskilt och förordar att stadgande härom införes. Utskottet vill erinra om att enligt 49 kap. 6 § rättegångsbalken part äger föra talan mot beslut varigenom hans mål onödigt uppehålls. Talan är ej inskränkt till viss tid och ett beslut om sinnesundersökning kan följaktligen överklagas så till vida att den misstänkte äger, när helst han så önskar, genom besvär påkalla hovrättens prövning av frågan huruvida målet onödigt uppehålls genom beslutet. Med hänsyn till den möjlighet som sålunda finnes att få beslutet prövat och då frågan om en ändring av dessa regler icke lämpligen bör bedömas i förevarande sammanhang är utskottet ej för närvarande berett att uppta spörsmålet till närmare övervägande.

Såsom framgår av vad ovan anförts har utskottet icke på grund av de motionsvis framförda yrkandena funnit anledning till ändring i förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål. Förslaget har ej heller i övriga delar föranlett någon erinran från utskottets sida. Utskottet tillstyrker jämväl bifall till de genom propositionen framlagda följdändringarna i rättegångsbalken, lagen om införande av nya rättegångsbalken samt lagen om personundersökning i brottmål.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att riksdagen måtte

1) med avslag å motionerna I: 698 och II: 860, såvitt avser yrkandena under I 2 och II, bifalla förevarande proposition, nr 60, i motsvarande del;

2) med avslag å motionerna I: 697 och II: 859 bifalla propositionen, såvitt avser 11 § i förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål;

3) med avslag å motionerna I: 698 och II: 860, såvitt avser yrkandet I 1, bifalla propositionen i motsvarande del; samt

4) jämväl i övrigt bifalla propositionen.

Stockholm den 3 maj 1966

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Erik Svedberg, fröken Mattson*, herrar Ernulf, Arvidson, Hjorth, Lundin* och Schött;

från a n d r a kammaren: fru Gärde Widemar, herr Svensson i Vä, fru Kristensson, fru Löfqvist*, herr Gustafsson i Borås, fröken Bergegren*, herrar Zetterberg och Björk i Påarp.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

vid utskottets hemställan under punkt 2 av fru Gärde Widemar, herrar Ernulf, Arvidson, Schött, Svensson i Vä, fru Kristensson och herr Gustafsson i Borås, vilka ansett

dels att det avsnitt på s. 17 och 18 i utskottets utlåtande, som börjar: »I

de likalydande motionerna I: 697 och II: 859» och som slutar »uppta spörsmålet till närmare övervägande», bort ha följande lydelse:

I de likalydande motionerna I: 697 och II: 859 — — — (lika med utskottet) — — — förordar att stadgande härom införes. Enligt bestämmelse i 49 kap. 6 § rättegångsbalken äger visserligen part föra talan mot beslut, varigenom hans mål onödigt uppehålles, och genom besvär i denna ordning kan således en viss prövning ske av beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Enligt utskottets mening är emellertid detta stadgande icke i förevarande fall tillräckligt med hänsyn till den misstänktes rättssäkerhet. Beslut om rättspsykiatrisk undersökning är nämligen såsom i motionerna framhålles ett så allvarligt ingrepp i den misstänktes förhållanden att hans rätt att föra talan mot ett sådant beslut ej bör underkastas den begränsning som 49 kap. 6 § innebär. Anledning saknas att icke låta vanliga besvärsregler gälla även i detta fall. Stadgandet bör intas i 11 § i den föreslagna lagen om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål.

dels ock att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 697 och II: 859 måtte antaga 11 § i förslaget till lag om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål med nedan angivna såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

11 §.

(Kungl. Maj:ts förslag)

Talan mot beslut, varigenom rätten med stöd av 9 § första stycket förordnat att någon skall vara intagen för undersökning på rättspsykiatrisk klinik, föres särskilt.

Beslut som rätten — — — — — på rättspsykiatrisk klinik.

(Utskottets förslag)

Talan mot *beslut om rättspsykiatrisk undersökning eller* beslut, varigenom rätten med stöd av 9 § första stycket förordnat att någon skall vara intagen för undersökning på rättspsykiatrisk klinik, föres särskilt.